

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

Bir *Interpretatio Christiana* Örneği Olarak Hristiyan Sembolizminin Mitolojik Varlıkları: Basilisk, Kentaur ve Grifon

Mythological Beings of Christian Symbolism as an Example of Interpretatio Christiana: Basilisk, Kentaur and Griffin

Yasin ÖNER^{a*}

^a Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, Diyarbakır / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0001-7094-3205

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 12 Nisan 2024

Kabul tarihi: 16 Temmuz 2024

Anahtar Kelimeler:

Hristiyanlık,
Mitoloji,
Sembolizm,
Basilisk,
Kentaur.

ÖZ

Bu çalışma, Hristiyan sembolizminin alt dallarından biri olan hayvan sembolizminde yer alıp mitolojik unsurlar barındıran bazı varlıkları konu edinmektedir. Roma İmparatorluğu'nun Milan Fermanı'nı (313) yayımlayarak Hristiyanlığı resmî olarak kabul etmesiyle birlikte diğer dinî inançlara ait sembol ve imgeler tümüyle ortadan kaldırılmamış ve bunlardan bazıları *Interpretatio Christiana*'ya tabi tutularak olumlu ve olumsuz olmak üzere ayrıştırılıp Hristiyan anlamı taşıyan sembolere dönüştürülmüştür. Bu noktada pek çok kültürün hafızasında yer bulan basilisk, kentaur (centaur) ve grifon (griffin) gibi grotesk varlıklar da sahip oldukları arkaik hikayeleri ve fiziksel özellikleri nedeniyle kendilerine yüklenen sembolik anlamlarla Hristiyan inanç ve düşüncesi çerçevesinde yeni anlamlar kazanmıştır. Çalışmanın omurgasını oluşturan bu hayvanların ortak özellikleri, vücutlarının farklı bileşenlerden meydana gelecek şekilde tasarlanmış olmasıdır. Bu anlamda basiliskin vücudunun üst kısmı horoz, geri kalanı yılanla oluşmaktadır. Kentaurun baş ve göğüs kısmı insanken bedeni atır. Grifon ise başı ve kanatları kartaldan, vücudu da aslandan oluşan bir varlıktır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, bahsi geçen varlıkların çeşitli kültürlerdeki anlatılarını ortaya koymak ve Hristiyanlığa geçişle birlikte edindikleri anlamlarla neyi sembolize ettiklerine odaklanmaktır. Amaca hizmet edecek şekilde çalışmada diğer kültürlerle benzerlik ve farklılıkların ortaya konulması açısından karşılaştırma yöntemine sıkça başvurulmuştur. Bununla birlikte ilgili varlıkların mevzu bahis edildiği metinler deskriptif metotla incelenmiştir. Böylece bakışlarıyla düşmanlarını öldürebilme yeteneğine sahip olan basilisk, şeytanla; otoriteye başkaldıran ve saldırgan bir yapıya sahip olan kentaur, Kilise'ye karşı çıkan muhaliflerle; iki üstün varlığın birleşimi olan ve koruyucu kimliği ön plana çıkan grifon ise, genellikle İsa Mesih'in kurtarıcılık yönüyle özdeşleştirilerek Hristiyan hikâyesinin parçası haline gelmiştir.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: April 12, 2024

Accepted: July 16, 2024

Keywords:

Christianity,
Mythology,
Symbolism,
Basilisk,
Centaur.

ABSTRACT

This study focuses on animal symbolism, one of the sub-branches of Christian symbolism, and some beings that contain mythological elements. When the Roman Empire officially accepted Christianity by issuing the Edict of Milan (313), the symbols and images of other religious beliefs were not completely eliminated, and some of them were subjected to *Interpretatio Christiana* and transformed into symbols with Christian meaning by separating them into positive and negative. At this point, grotesque beings such as basilisk, centaur and griffin, which have a place in the memory of many cultures, have gained new meanings within the framework of Christian belief and thought with the symbolic meanings attributed to them due to their archaic stories and physical characteristics. The common feature of these animals, which form the backbone of the study, is that their bodies are designed to be composed of different components. In this sense, the upper part of the basilisk's body consists of a rooster and the rest of the body consists of a snake. The head and chest of the centaur is human, while its body is horse. The griffin, on the other hand, is a being whose head and wings are eagle and body is lion. Accordingly, the aim of this study is to reveal the narratives of these beings in various cultures and to focus on what they symbolise with the meanings they acquired with the transition to Christianity. In order to serve this purpose, the comparative method was frequently used in the study in order to reveal the similarities and differences with other cultures. In addition, the texts in which the related beings were mentioned were analysed with the descriptive method. Thus, the basilisk, who has the ability to kill his enemies with his gaze, has become a part of the Christian story by being identified with the devil; the centaur, who rebels against authority and has an aggressive structure, with the dissidents who oppose the Church; and the griffin, which is a combination of two superior beings and whose protective identity comes to the fore, is generally identified with the saviour aspect of Jesus Christ.

EXTENDED ABSTRACT

Animal symbolism is one of the elements of Christian symbolism, which mostly takes its source from the Bible, the geographies where Christianity was born and developed, and important events or people in the history of this religion. In the history and art of Christian thought, many animals of different species have been attributed the ability to represent various events, persons and concepts, especially related to the life and mission of Jesus Christ. In the creation of this symbolism, the structural characteristics of animals as well as the stories told about them have a great share.

Christianity has been open to interaction with the surrounding cultures since the early periods. In particular, Judaism, the dominant religion of the region where Christianity was born, and the pagan culture of the Roman civilisation, the land where it developed, contributed to Christian thought to a certain extent. While feeding on these different sources, Christianity did not compromise any deviation in its own form of belief; instead, it melted the elements it incorporated into its structure and gave them new meanings. This form of interpretation and Christianisation process, called *Interpretatio Christiana*, operated entirely within the framework of the mission of Jesus Christ.

It should not be strange that Christianity, which has an exceptional place among religions by including the book of another religion (Judaism) in its biblical literature, acts boldly in taking elements from different cultures. However, in doing so, Christianity takes the utmost care not to prejudice its own principles. Christianity, which took the Torah of Judaism in order to reveal the starting point of its own story and to prepare for the coming of the Messiah, also evaluates the elements of other cultures in this regard. In this way, Christianity endeavours to show that it is a continuation of its predecessors, rather than eliminating or rejecting them, but that it is the last and most perfect link in this divine chain.

In addition to the animals whose existence is known to everyone within the animal symbolism in Christianity, some elements taken from different cultures and civilisations have been subjected to *Interpretatio Christiana*, that is, Christian interpretation, and reinterpreted within the framework of this belief. In accordance with the principle of *Interpretatio Christiana*, especially the images and elements of pagan cultures were read within the framework of the Christian story and started to be used in this belief at a level that does not exceed the limits of the religious structure. At this point, all symbols belonging to Christianity, including the examples that form the focus of the study, aimed to reflect the Christian faith, the centre of which is Jesus Christ. In this context, some of the most striking examples of Christian symbolism are the mythological beings whose narratives are found in various cultures. While these beings sometimes have different features that are unprecedented in the world, sometimes they present a grotesque structure formed by the combination of two or more beings that seem to be incompatible with each other. The common characteristics of the animals such as basilisk, centaur and griffin are that they have a composite body shape. The interesting details in the bodies of the basilisk consisting of a rooster and a snake, the centaur consisting of a man and a horse, and the griffin consisting of an eagle and a lion can find meaning by reading them in the light of the stories attributed to them.

Christianity, which has already experienced symbolism in the most active and intensive way from the understanding of God to eschatology, from the perception of temple to worship practices, has expanded and enriched the phenomenon of symbolism by using the beings evaluated within the scope of this study. Although mythical animals such as basilisk, centaur and griffin have composite shapes that are not suitable for Christianity's perception of reality, they have been symbolised spiritually by being brought to the forefront with their stories. In this direction, since the basilisk and the centaur were conveyed in the narratives of previous communities with negative descriptions in a way to depict the enemy, the same line continued in Christianity, and Christian artists used these symbols to describe those who opposed this religion and the devil, who was the source of pure evil. The griffin, on the other hand, was identified with Jesus Christ, who is considered the central figure in Christianity and who gathers all positive symbols around him, since he usually exists as a protector and saviour in the societies he is symbolised. In this way, all three beings were able to find a place for themselves in the story of Christianity, regardless of their interesting shapes or the culture from which they were transferred, and they have been used in literature, art and architecture, especially in religious studies, for centuries.

Giriş

Kaynağını çoğunlukla Kutsal Kitap'tan, Hristiyanlığın doğup geliştiği coğrafyalardan ve bu dinin tarihindeki önemli olaylar veya kişilerden alan Hristiyan sembolizminin unsurlarından biri de hayvan sembolizmidir. Hristiyan düşünce tarihi ve sanatı içerisinde farklı türden pek çok hayvana, başta İsa Mesih'in yaşamı ve misyonuyla ilgili olmak üzere çeşitli olaylar, kişiler ve kavramlar ekseninde temsil yeteneği yüklenmiştir. Bu sembolizm oluşturulurken hayvanların yapısal özelliklerinin yanı sıra onlarla ilgili anlatılan hikâyelerin de payı büyüktür. Bu doğrultuda örneğin İsa Mesih'in çarmıha gerilerek kendini feda etmesi ve insanlığa kurtuluşun reçetesini sunması özellikle Kutsal Kitap'ın referansı ışığında kuzuyla sembolleştirilmiştir. Bununla birlikte efsaneye göre yavrularına karşı en çok sevgi duyan ve onları kendi kanıyla beslemek için göğsünü delen pelikan, yine İsa Mesih'in çarmıhtaki durumuyla özdeşleştirilerek onun adına kullanılan bir sembol haline gelmiştir. İsa Mesih'in dışında Hristiyanlıkta tarihsel süreç içerisinde önem atfedilen bazı kişiler de bu sembolizm içerisinde farklı hayvanlarla temsil edilmişlerdir. Bunlar arasında örneğin Bakire Meryem kelebek ve kedi gibi yapı itibarıyla nahif bir doğaya sahip hayvanlarla; dört evanjelist olarak adlandırılan İncil yazarlarından Markos aslanla, Luka öküzle, Yuhanna kartalla ve bu duruma bir istisna olarak Matta ise insan ya da melek suretiyle sembolize edilmiştir. Hristiyanlıktaki bazı önemli olumlu veya olumsuz kavramların da bu sembolizm içerisinde değerlendirildiği görülmüştür. Bu anlamda örneğin ayı, zalimliği; at, şehveti; baykuş, kötülüğü; deve, ölçülü olmayı; horoz, tövbeyi; güvercin, barış ve hoşgörüyü temsil edecek şekilde kullanılmıştır.

Hristiyanlıktaki hayvan sembolizmi içerisinde varlığı herkes tarafından bilinen hayvanların yanı sıra farklı kültür ve medeniyetlerden alınan bazı unsurlar da *interpretatio Christiana*'ya, yani Hristiyan yorumuna tâbi tutularak bu inanç çerçevesinde yeniden anlamlandırılmıştır. *Interpretatio Christiana* ilkesi gereğince özellikle pagan kültürlerle ait imaj ve öğeler Hristiyanlık hikâyesi çerçevesinde okunmuş ve dinî yapının sınırlarını aşmayacak düzeyde bu inancın içerisinde kullanılmaya başlanmıştır. Bu noktada çalışmanın odak noktasını oluşturan örnekler de dâhil olmak üzere Hristiyanlığa ait bütün semboller, merkezini İsa Mesih'in oluşturduğu Hristiyan inancını yansıtmayı amaçlamıştır. Bu bağlamda Hristiyan sembolizminin en dikkat çekici örneklerinden bazıları, çeşitli kültürlerde anlatılarına rastlanan mitolojik varlıklardır. Bu varlıklar bazen dünya üzerinde eşine rastlanmamış türde farklı özelliklere sahipken bazen de birbiriyle uyumsuz gibi görünen iki veya daha fazla varlığın birleşiminden meydana getirilmiş grotesk bir yapı arz etmektedir. Çalışmaya konu edilen basilisk, kentaur ve grifon gibi hayvanların ortak özellikleri, kompozit bir vücut biçimine sahip olmalarıdır. Basiliskin horoz ve yılandan, kentaurun insan ve attan, grifonun kartal ve aslandan müteşekkil vücutlarındaki ilgi çekici detaylar, kendilerine atfedilen hikâyeler ışığında okunarak anlam bulabilir.

Çalışmanın kapsam ve sınırlılıkları dâhilinde Türkçe literatürde bahsi geçen hayvanlarla ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Öte yandan mevzu bahis üç varlıktan kentaur ve grifonla ilgili olarak farklı kültürlerdeki anlamlarına yönelik çalışmaların olduğu göze çarpmıştır. Bu anlamda kentaurla ilgili Ali Bora'ya ait, "*Yunan Sanatı'nda Makhia: Amazonomakhia, Kentauromakhia, Gigantomakhia*" adlı yüksek lisans tezi ile grifonla alakalı Göktürk Ömer Çakır ve Oya Yağıza'nın "*Binyılların Ağında Antik Ön Asya Grifonu: Kaynakları, Yayılımı ve Mitolojik Bağlantıları Hakkında Notlar*", Akın Temür'ün "*Ön Asya Sanatında Grifon ve Grifon-Demon Tasvirleri*" ve Şehnaz Eraslan'ın "*İstanbul Büyük Saray Mozaiklerindeki Grifon Betimlemeleri: Roma Döneminin Benzer Örnekleriyle İkonografik ve Sanatsal İlişkisi*" isimli çalışmaları mevcuttur. Bu eserlerden çalışmada ilgili varlıkların kökenlerine ve farklı kültür havzalarındaki karşılıklarına yer verilirken istifade edilse de Hristiyan sembolizmindeki anlamlarına değinilirken çoğunlukla yabancı kaynaklardan

yararlanılmıştır. Bunların başında Hristiyanlıktaki hayvan sembolizmine geniş yer ayıran Arthur H. Collins'in "*Symbolism of Animals and Birds: Represented in English Church Architecture*", Francis D. Klingender'in "*Animals in Art and Thought to the End of the Middle Ages*" ve George Ferguson'un "*Signs & Symbols in Christian Art*" adlı eserleri yer almıştır. Bununla birlikte basilisk, kentaur ve grifonla ilgili özel eserler dikkatle incelenip çalışmada kaynak olarak kullanılmıştır.

Hristiyan sembolizminin bu ilginç unsurlarını odak noktasına yerleştiren çalışmada bahsi geçen varlıkların öncelikle çeşitli kültürlerdeki anlamlarına ve arkaik hikâyelerine değinilmiş daha sonra Hristiyan inanç ve uygulamaları içerisinde edindikleri yeni anlamlarıyla birlikte sembolize ettikleri kavram, kişi, olgu veya olaylara yer verilmiştir. Böylece sırasıyla basilisk, kentaur ve grifon adlı efsanevi varlıklar çalışmanın amaç, kapsamı ve sınırlılıkları göz önünde bulundurularak ele alınmıştır.

Basilisk

Farklı kültürlerin anlatılarında karşılaşılan basilisk, genellikle yılan familyasının bir üyesi olarak kabul edilse de açıkça tanımlanmış anatomik özelliklere sahip değildir. Görsel sanatlarda basiliski ejderhadan veya boyut olarak büyük yılanlardan ayırt etmek mümkün değildir. Bununla birlikte basilisk bazı tasvirlerde yarası kanatlarına sahip bir biçimde yer alırken bazılarında da kanatsız olarak resmedilir. Başında ise genellikle kötülük üzerindeki hâkimiyetini simgelemek adına taç taşır. Bazen basiliskün kuyruğunda düşmanlarını her yönden vurmak için fazladan bir göz bulunur. Basiliskün en karakteristik özelliği ise zehriyle veya tek bir bakışıyla uzaktan öldürebilme yeteneğidir (Charbonneau-Lassay, 1991, s. 423). Esasında bütün bu farklı tasvirlerin kaynağı basiliskle ilgili anlatılan hikâyeye dayanır. Efsaneye göre ona göz ucuyla dahi bakmak ölüm getirdiği için bir basiliskün nasıl görüldüğünü bilmenin imkânı yoktur. O, varlığıyla ilgili hikâyelerin aktarıldığı bütün toplumlarda her zaman bir korku simgesi olarak kalmıştır (Sax, 1994, s. 4).

Basiliskün Farklı Kültürlerdeki Karşılığı

Hiçbir somut görüntü hayal gücünde yaratılan belirsiz figürler kadar dehşet verici ve korkutucu değildir. Çünkü insanlar, duyarlar aleminde gördükleri varlıklara belli bir süreden sonra aşına oldukları için ortada korku unsuru dahi olsa bir süre sonra psikolojik olarak bu duyguda bir yumuşama hissedilmektedir. Bu nedenle basilisk tasvirlerinde farklı özelliklerin ön plana çıkması, onun korkunç bir yaratık olduğu yönündeki imajı güçlendirmektedir.

Basiliskün en belirgin özelliği olan tek bir bakışla öldürme yeteneği, onun uzak ataları olarak kabul edilebilecek Yunan mitolojisindeki üç kız kardeş olan gorgonlar tarafından paylaşılmaktadır. Gorgonlar ve basilisk arasında bir soy birliği iddiasını ortaya atan Blumenberg'e göre gorgonların en dehşet verici özelliği, öldürmek istediği varlığa bakışlarını aşırı biçimde yoğunlaştırmaları ve onu saniyeler içinde yok etmeleridir. Blumenberg'in iddiasında basiliski en iyi yansıtan örnek, gorgonlar içerisinde çokça şöhret kazanmış olan Medusa'dır (Blumenberg, 1985, ss. 116-117). Yunan mitolojisinde yer aldığı üzere başının üstünde saç yerine kıvrılmış zehirli yılanlar taşıyan, tunç kollara ve altın kanatlara sahip olan bu kadın, kızdığı anda etrafına korku ve dehşet salardı. Medusa'nın gözlerine bakmak veya bakışlarını üzerine çekmek bahtsızlığında bulunanlar hemen taş kesilirlerdi. Bu yenilmez yaratığı öldürmek için yola çıkan Perseus, Medusa'yı kız kardeşleriyle birlikte büyük bir mağaranın derinliklerinde uyur bir vaziyette bulur. Uyandığında bakışlarıyla kendisini taşlaştırmamasın diye başını çeviren Perseus, zekâ tanrıçası Athena'nın da yardımıyla eline bir ayna alarak Medusa'ya doğru yönelir ve bir vuruşta onun kafasını keser (Can, 2019, ss. 240-242). Blumenberg'e göre Medusa figürü, MÖ II. yüzyılda Yunan bilgini Apollodoros'un (MÖ 180-MÖ 120) saçları yılanlı bir kadın olarak temsilini sabitlemesiyle korkutucu özelliğini

yavaşça yitirmeye başlamıştır (Blumenberg, 1985, s. 117). İronik bir şekilde insanların bakmaya bile cesaret edemediği bu figür, zamanla popüler bir dekoratif motif haline gelmiştir.

Antik çağlarda basiliske dair en ayrıntılı ve kapsamlı yazılar, MS I. yüzyılda yaşayan Romalı yazar Gaius Plinius Secundus'tan (ö. 79) alıntılanmıştır. Eseri günümüze kadar korunmuş olarak gelen Plinius, basiliski Etiyopya'da yaşayan ve büyük ihtimalle antilobun çarpıtılmış bir yorumu olan katoblepasla özdeşleştirmiştir. Boğa biçimli bir hayvan olan katoblepas, aşağı doğru sarkan yüzünü kaldırdığında bir bakışıyla veya zararlı nefesinin dumanlarıyla etrafındakileri öldürebilmektedir. Plinius'a göre basilisk de katoblepasla aynı güce sahiptir. Ayrıca basiliskin kafasında bir tür taç gibi parlak beyaz bir işaret bulunmaktadır. Tıslama sesiyle tüm yılanları bozguna uğratar ve vücudunu diğer yılanlar gibi çok sayıda kıvrımlar halinde ileri doğru hareket ettiremediği için ortası yüksekte kalır. Sadece bakışı ve dokunuşuyla değil, nefesiyle de öldürebilme yeteneği olan bu hayvan, önündeki otları ve kayaları da yakmak suretiyle ilerler. Plinius'a göre basiliskin zehri o kadar güçlüdür ki bir zamanlar at sırtındaki bir adam canavara mızrak sapladığında, zehir mızraktan yukarı çıkmış ve hem biniciyi hem de atını öldürmüştür (Elder, 1963, s. 33).

Basiliskin fiziksel özelliklerine dair bilgiler sunan farklı bir kaynakta ise onun kuyruğunda tüyler yerine büyük deliklerle delinmiş uzun, kavisli ve sivri bir uzantının olduğu aktarılmaktadır. Esasında bu varlığın her ne kadar bir horoza benzetilse de horoz ile yılan karışımı melez bir hayvan olduğu ve horozdan ziyade vücudunun diğer parçası olan yılanla atfedilen olumsuz anlamlarla anıldığı görülmektedir. Orta Çağ hayvan kitapları olarak bilinen *Physiologus* türü eserlerde "sürünen şeylerin kralı" olarak adlandırılan basiliskin kokusuyla, nefesiyle, vücut buharlarıyla, bakışlarıyla ve hatta gülümsemesiyle canlıları öldürme yeteneğine sahip olduğu bildirilmektedir (Stott, 1999, ss. 166-167). Yedinci yüzyılda yaşamış Sevilalı piskopos Isidor Hispalensis (ö. 636), basiliskin tıslayarak öldürdüğüne, saldırıya uğrayan ancak hayatta kalanların ise hidrofobik (su korkusu) hâle gelip delirdiğine vurgu yapmıştır. Bu vahşi hayvanla ilgili aktarılan korkunç hikâyeler o kadar çok artmıştır ki Bologna'da yaşayan doktor ve bilim adamı Niccolò Bertruccio (ö.1347), özellikle ıssız bir yerde, bariz bir sebebi olmayan her ölümün, basilisk nedeniyle meydana geldiğini iddia etmiştir (Gertsman ve Rosenwein, 2018, s. 76).

Tarihsel süreçte mitolojik bir anlatıdan kurtulup yavaşça gerçek olarak algılanan ve pek çok ölümün müsebbibi şeklinde kendisinden bahsedilen basiliske karşı geliştirilebilecek çeşitli savunma mekanizmalarından da bahsedilmiştir. Bunlar arasında özellikle Perseus'un Medusa'ya karşı kullanmış olduğu ayna ön plana çıkmıştır. Bununla birlikte basiliskin sadece gelincik ve ayrıca bu kompozit varlığın üst kısmını oluşturan horoz tarafından yenilgiye uğrayabileceği iddia edilmiştir. Bu tür hikayelerin yaygınlık kazandığı Orta Çağ Avrupası'nda son basilisk avının 1587 yılında Varşova'da gerçekleştiği aktarılmıştır. İddiaya göre iki küçük kızın bir mahzende ölü bulunmasıyla harekete geçen yetkililer, vücudu aynalarla donatılmış bir mahkûmu içeri göndermiş ve o da elinde basilisk olduğu belirtilen bir yılanla dışarı çıkmıştır (Sax, 1994, s. 7).

Hristiyan Sembolizminde Basilisk

Basiliskin bileşenlerinden biri yılan olduğu için Hristiyan düşüncesinde Havva'nın Aden bahçesindeyken yılan tarafından kandırıldığı sahne akla gelmektedir (Kutsal Kitap, 2013, Yar.3:1-15). Hristiyan inancında asli günah doktrinini başlangıcı olarak kabul edilen bu hikâyede şeytanın yılan şekline girerek Havva'yı kandırması ve akabinde Âdem'in de bu günaha ortak olmasıyla birlikte insanın hem maddi hem de manevi anlamda düşüşü gerçekleşmiştir (Seyfeli, 2015, s. 25). Bu düşünce nedeniyle Hristiyan sembolizminde yılan, Kutsal Kitap'ın başından (Yar.3:1) sonuna kadar (Va.20:2) şeytanla özdeşleştirilmiştir. Bunun bir devamı olarak

halihazırda farklı kültürlerde kendisine olumsuz bir anlam yüklenmiş olan basilisk, bu anlamına yakın bir biçimde Hristiyan sembolizminde de yer almıştır.

Hristiyanlığın ilk dönemlerinde düşünceleriyle geniş bir kesimi etkileyen Caesarea piskoposu Eusebios (ö. 339), Havva'yı günaha sürükleyen ve baştan çıkaran hayvanın sıradan bir yılan olmadığını belirterek basilisk ismini ön plana çıkarmıştır. Eusebios'a göre bu yaratık, İsa'nın enkarnasyon sırasında mağlup ettiği ve Kıyamet Günü'nde tekrar mağlup edeceği şeytanın simgesidir (Eusebios, 2011, ss. 15-17). Eusebios ve onunla aynı yorumu geliştiren Hristiyan ilahiyatçılar, düşüncelerini Kutsal Kitap'ın farklı versiyonlarında yer alan bazı pasajlara dayandırmaktadırlar. Yeremya 8:17'de "*Bakın, 'aranıza yılanlar ve büyüden etkilenmeyen basiliskler göndereceğim, sizi sokacaklar' diyor RAB.*", Yeşaya 11:8'de "*Emzikteki bebek kobra deliği üzerinde oynayacak, süttten kesilmiş çocuk elini basilisk kovuşuna sokacak.*" ve Mezmurlar 91:13'te "*Aslanın, basiliskin üzerine basıp geçeceksin; genç aslanı, basiliski çiğneyeceksin.*" şeklindeki pasajlarda özellikle yılan yerine basiliskten bahsedildiği iddia edilmiştir. Dolayısıyla Eski Ahit'in bu pasajlarını İsa Mesih'in misyonu doğrultusunda yorumlayan Hristiyan teologlar, şeytanın ve kötülüğün sembolü olan basiliskin bizzat İsa Mesih tarafından ortadan kaldırılacağına vurgu yapmışlardır (Murison, 1905, ss. 120-121).

Basiliskin fiziksel özellikleriyle ilgili oldukça kapsamlı bilgiler veren Romalı Plinius'un tanımı doğal olsa da Orta Çağ yazarları bu hayvanın fiziksel anlamda yaptığı yıkımları ahlaki yozlaşmayla eşitlemiş ve basiliski daha da şeytanlaştırmışlardır. Bu durumun temel nedeni, yukarıda bahsedildiği üzere Eski Ahit'te yer alan bazı pasajların basiliske yorumlanmasıdır. Öyle ki ilgili pasajlardan ilham alan birçok teolog gibi XII. yüzyılda doğayla ilgili bilimsel bilgilerin el kitabı konumundaki *De Naturis Rerum* adlı eserin yazarı Alexander Neckam (ö. 1217) basiliski, "*dünyada eşi benzeri olmayan bir kötülük*" olarak sembolleştirmiştir (Sax, 1994, s. 6).

Hristiyan kültüründe basilisk, başında taşıdığı tacın üzerinde üç sivri uç olan ve üç çatalı kuyruğu bulunan bir hayvan şeklinde tasvir edilmiştir. Bu anlamda basilisk, teslis inancında yer alan üç unsurun karşısına konuşturularak insan doğasının bir parçası olan şeytani karakteri temsil etmiştir (Cirlot, 1971, s. 23). Bu karşıtlığı başka bir biçimde örneklendiren Louis-Charbonneau Lassay (ö. 1946), *Le Bestiaire du Christ* adlı eserinde kötü niyetli hayvanlar olarak nitelendirdiği kara kurbağası, akrep, gergedan ve basiliski sırasıyla yardımsever hayvanlar olan su kurbağası, gübre böceği, tek boynuzlu at (unikorn) ve horozun doğal düşmanları olarak belirtmiştir (Charbonneau-Lassay, 1991, ss. 165-170).

Hristiyan sanat tarihinde basiliske dair bu sembolik anlamlar ışığında şekillenen tasvirleri pek çok manastırda görmek mümkündür. Bu tür korkunç varlıkların manastırlarda görsellerinin yer alması, keşişlerin günaha ve ahlaksızlığa karşı bitmek bilmeyen savaşının bir yansımasıdır. Batı Hristiyanlığındaki manastır hayatının kurucusu sayılan ve bu yaşam biçimini sistematik hâle getiren Aziz Benediktus (ö. 547), her keşişin İsa Mesih uğruna savaşmak için kendi iradesinden vazgeçmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu anlamda keşişler, Cennet'le Cehennem arasında yürütülen destansı mücadelenin baş savaşçıları konumundaydılar. Benediktus, her keşişin itaatin parlak ve kudretli silahlarını almasını emretmekteydi. Keşişlerin şeytani güçlerle savaşırken en önemli silahları arasında yer alan dualar ve hayır işleri onlar için özellikle güçlü bir savunma sağlıyordu. Öyle ki iblislerin ölen günahkârların ruhlarına eziyet ederken bile, din adamlarının duaları ve fakirlere verilen sadakalar nedeniyle birçoğu üzerindeki hâkimiyetlerini kaybettikleri ifade edilmekteydi (Gertsman ve Rosenwein, 2018, ss. 78-79).

Kentaur

Klasik Yunan mitolojisinde vücudunun üst tarafı insandan alt tarafı attan oluşan kentaurlardan sıkça bahsedilmiştir. Bu yaratıkların kökeninin Lapith kralı İksion ve karısı Nephele'den geldiği ifade edilmiştir. Yunan düşüncesinde ilkel, barbar, sarhoş ve şehvet düşkün olarak tasvir edilen kentaurlar, Yunanların topraklarına saldıran ve onlar için bir tehdit unsuru olan milletleri doğrudan betimlemenin yasaklandığı dönemlerde sembolik anlamda bu halkları nitelendirmek üzere kullanılmıştır (Cirlot, 1971, s. 40). Hristiyanlık özelinde ise kentaur fikri, çoğunlukla Yunan mitolojisinden alınan özellikleriyle sembolleştirilerek tıpkı basiliskte olduğu gibi bir kötülük imgesi olarak varlığını korumuştur.

Kentaurun Farklı Kültürlerdeki Karşılığı

Kentaurlarla ilgili efsanelere genellikle klasik Yunan mitolojisinde rastlanmaktadır. Kentaurların soyu, Teselya'nın en eski kabilesi olan Lapithler'in meşhur kralı İksion'dan gelmektedir (López, 2018, ss. 26-27). Anlatıya göre İksion, Phokis kralı Deioneus'un kızı Dia'yla evlenmek istemiş ve bunun gerçekleşmesi adına da birçok armağan vadetmiştir. Ancak İksion, Dia'yla evlendikten sonra sözünü yerine getirmemek için Deioneus'u ateşin ortasına itmiş ve bu şekilde onu ortadan kaldırmıştır. Bir yandan yeminini bozma diğer yandan cinayetle bu durumu telafi etme yoluna giden İksion, herkes tarafından kınanmış ve acınası bir hâle düşmüştür. Zeus ise İksion'un bu durumuna daha fazla kayıtsız kalamamış ve onu affederek Olimpos'taki tanrılar sofrasına davet etmiştir. Ancak İksion büyük bir nankörlük örneği göstererek Zeus'un karısı Hera'ya göz dikmiş ve ona kur yapmaya çalışmıştır. Bu durumu fark eden Zeus, Nephele adını verdiği bir buluta Hera'nın şeklini vererek İksion'a göndermiştir. İksion bulutu Hera zannederek onunla birleşmiş ve bu birleşmeden kentaurlar meydana gelmiştir. Hem işlediği korkunç günahlar hem de nankörlüğü sebebiyle İksion'a, alevlerle kaplı bir tekerleğe bağlı kalarak sonsuza kadar dönme cezası verilmiştir. İksion, tanruların sofrasında onlara sonsuz hayat bahşeden *ambrosia* içeceğinden tattığı için kendisi de ölümsüz olmuş ve tekerleğin üzerinde sonsuza kadar yanmaya mahkûm olmuştur (Tulunay, 1986, ss. 16-18).

İksion'la ilgili anlatılan bu hikâyeye nedeniyle Yunan mitolojisinde kentaurlara karşı halihazırda olumsuz bir bakış açısı gelişmiştir. Sonraki süreçte ise Kentaurlar karışıklıkları olaylar ve bu olaylarda sergiledikleri tavırlarla babalarından nankörlüğü ve kargaşayı miras aldıklarını kanıtlamışlardır. Kentaurlarla ilgili anlatılan hikâyelerde sıklıkla onların otoriteye başkaldıran bir yapıya sahip oldukları ve bu yüzden toplumun huzurunu kaçırdıkları için sürekli dışlandıkları aktarılmıştır (Graves, 2020, s. 1/102). Bu hikâyelerden birinde anlatıldığı üzere Lapithai kralı Peirithoos, Kentaurları düğününe davet etmiş ve içkiye alışkın olmayan bu yaratıklar sarhoş olduktan sonra kendilerini kaybederek Lapith kadınlarına saldırmışlardır. Hatta Kentaurlardan biri olan Eurythos, daha da ileri giderek Peirithoos'un müstakbel eşini kaçırmaya çalışmıştır. Lapithler ve Kentaurlar arasında çıkan bu kargaşa esnasında pek çok kişi ölmüştür. Olayın sonucunda ise Kentaurlar Teselya bölgesinden kovulmuşlardır (Homeros, 2019, ss. 290-300). Olayı yorumlayan modern mitologlar, Kentaurlarla insanlar arasında yaşanan bu savaşın kırsal ve kentli topluluklar arasında çıkan ilk çatışma olduğuna ve olayın sonucu da dikkate alınarak kentli olanın kırsala karşı üstünlüğüne işaret ettiğine vurgu yapmışlardır (Tulunay, 1986, s. 18).

Lapithler ve kentaurlar arasındaki mücadeleyi yorumlayan mitologlardan bazıları ise kentaurların o dönemde Yunanlıların en büyük düşmanı konumundaki Persler olduğunu düşünmüşlerdir. Ünlü tarihçi Herodot'un aktardığı bilgilere göre Darius'un İskit seferi sırasında Makedonya'daki sarayına misafir olarak gelen Persliler, şölende içkiyi fazla kaçırarak sarhoş olmuşlar ve ev sahibi konumundaki Kral Amyntas'tan kadın istemişlerdir. İstekleri karşılanan

elçiler buna rağmen ahlaksızlıkları nedeniyle öldürülmüşlerdir (Herodot, 2021, ss. 20-23). Dolayısıyla Herodot'un aktardığı hikâyeye ile kentaurların Lapithler'le mücadelesi karşılaştırıldığında iki olay arasında benzerliklerin olduğu görülmektedir. Her iki örnekte de medeni bir şekilde misafir edilen konuklar, ev sahiplerinin kural ve kaidelerini hiçe saymış, kaotik bir ortam oluşturarak barbar bir tavır sergilemişlerdir (Bora, 2004, ss. 115-116).

Farklı kültürlerde kentaurlarla ilgili efsanelerin ortaya çıkmasında at sırtındaki savaşçılar etkili olmuştur. Yunan mitolojisi dışında Güney Amerika halklarından İnkalar'da da varlığına rastlanan bu yaratıkların 1533'te İnkâ topraklarını ele geçirmek için at sırtında gelen Francisco Pizarro (ö. 1541) ve adamlarının olduğu yönünde görüşler vardır. Bu durumda İnkalar'ın yaşadıkları korku nedeniyle bu savaşçıları at ve insan birleşimi şeklinde görmelerinin ihtimal dâhilinde olduğuna vurgu yapılmıştır (Putz, 2006, ss. 6-7). Kentaurların gerçekte var olup olmadığıyla ilgili tartışmalarda ön plana çıkan başka düşüncelere de yine Yunan kaynaklarında rastlanmaktadır. Bu noktada kentaurların aslında Türkler olabileceği hususunda çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Mitolojik söylencelerin aktarıldığı dönemlerde atın bizzat Orta Asya halkları tarafından boyunduruk altına alınıp evcilleştirildiği bilinmektedir. Türklerin Orta Asya'dan Batı'ya doğru yaptıkları seferler sırasında Batı halkları tarafından bu konudaki yetkinliklerine bizzat şahit olunmuştur. Ayrıca Türklerin at binme kabiliyetlerinin yanı sıra atın üstüneyken kılıç kullanabilme ve okları isabetli atabilme yetenekleri de bilinmektedir. Hızlı hareket eden at, mümkün olduğunca kafasını öne doğru eğdiği için bu görüntü uzaktan atın sadece bacaklarının ve üzerindeki askerin görünmesine neden olmuş, bu durumda Türklerle karşı savaşan halklarda bu dehşetli sahneler nedeniyle at ve insanın bir bütün halinde olduğu düşünülmüş ve sonraki süreçte mitolojide Kentaur fikrinin doğmasına kaynaklık etmiştir (Graves, 2020, ss. 1/103-104).

Hristiyan Sembolizminde Kentaur

Hristiyan sembolizminde kentaura genellikle olumsuz anlamlar yüklenir. Bu yaratık vahşi tutkular ve aşırılıkları, özellikle de Hristiyanlıkta cinsel ahlaksızlık olarak kabul edilen zina suçunu sembolize eder. Bununla birlikte kaba kuvvet ve intikam hissini simgeleyen bu figür, dine karşı aykırı davranışları ve insanın içinde var olan iyi-kötü şeklindeki düalizmi ortaya koymak adına kullanılır. Hristiyan sanatında yer alan bazı tasvirlerde ise kentaur, şeytanın ateşli oklarını (Ef.6:16) simgelemek üzere ellerinde yay ve ok taşıran vaziyette resmedilir (Ferguson, 1964, s. 14).

Hristiyanlığın ilk dönemlerinde kentaur, Kilise'nin karşısında yer alan muhalifleri nitellemek için kullanılırdı. Bunlar, bilinçli bir şekilde Kilise'nin öğretilerine karşı deliller sunarak Tanrı'nın hâkimiyetine kasteden ve İsa Mesih'in misyonuna zarar veren kişiler olarak görülmekteydi. Katolik Kilisesi bir kişinin muhalif olduğuna inanırsa, onu kendi öğretilerinden men eder ve onunla birlikte aynı safta mücadele edenleri aforoz ederdi. Ancak bu durum Kilise'ye karşı çıkan kâfirleri herhangi bir pişmanlığa veya tövbeye sevk etmez, aksine onlar inkârlarında daha da ileriye giderlerdi. Böylece Kilise, bu insanların saldırgan ve kötücül karakterini kentaur figürüyle özdeşleştirmekteydi. Aynı şekilde muhalifler, kentaurun başkalarına saldırmak için ok ve yay taşımaya benzer şekilde sahte öğretilerle Kilise'ye saldıranlar olarak görülmekteydi. Bu nedenle tıpkı kentaurların yerli halktan ayrıştırılması gibi onların da toplumla bağlarının koparılması gerektiğine inanılmaktaydı (Cain, 2020, ss. 112-114).

Hristiyan sanatında kentaurlara yarı insan yarı at şeklindeki doğaları nedeniyle genellikle ikili anlamlar verilmekteydi. Bu nedenle onlar şehvetin, saldırganlığın ve Peirithoos'un hikâyesinde aktarıldığı üzere sarhoşluğun dışavurumu şeklinde yorumlanıyorlardı. Çeşitli sanat eserlerinde, kilise duvarlarında ve kap, vazo gibi süs

eşyalarında kentaur çizimleri bu yorumlar etrafında şekillenmişti (Eszenyi, 2016, ss. 25-26). Sonraki dönemlerde ise Kentaur imajı gitgide olumlu anlamlar kazanarak öğretici bir role dönüştü ve bu da onların kültürlü, becerikli ve zeki olduklarına yönelik bir algının oluşmasına neden oldu. Bu değişimin nedeni Homeros'un İlyada'sında anlattığı Kentaurlardan biri olan Chiron'du. Diğer kentaurların aksine Chiron, Yunan mitolojisinde yer alan Asklepios, Theseus, Herakles, Aşil, Jason, Perseus gibi kahramanların öğretmeni olmuş ve Zeus tarafından yıldızların arasına yay takımyıldızı olarak yerleştirilmişti. Vurgunun saldırganlıklarıyla ön plana çıkan ve gitgide şeytanlaşan kentaurlardan Chiron örneğinde olduğu gibi bilgeliğiyle nam salmış bir öğretmene dönmesi hem Hristiyan düşüncesinde hem de sanatında etkisini göstermiştir. Kentaurlar, XIX. yüzyılın ortalarından XX. yüzyılın başlarına kadar özellikle resim, edebiyat ve müzik gibi alanlarda şöhret bulmuş bazı sanatçı ve yazarlar tarafından edindikleri yeni anlamlar çerçevesinde hayat bulmuşlardır (Woodring, 2007, ss. 8-10).

Grifon

Grifon, vücudunun üst kısmı kartaldan, geri kalanı aslandan oluşan; uzun ve yılaninkini andıran bir kuyruğa sahip olan efsanevi bir hayvandır. Orta Çağ'da aslan geleneksel olarak hayvanların kralı ve kartal da kuşların kralı olarak kabul edildiğinden grifonun özellikle güçlü ve görkemli bir yaratık olduğu düşünülüyordu. Antik medeniyetlerde üstünlüğü sembolize eden bu iki hayvanın harmanlanması, grifon'un genel olarak olumlu bir karakterinin olduğuna işaret etmektedir. Yunan mitolojisinde Apollon ve Nemesis'e adanan bu hayvan, bazı ejderha türleri gibi her zaman kurtuluşa giden yolların koruyucusu olarak Hayat Ağacı'nın veya buna benzer bir sembolün yanında durur. Bu anlamda psikolojik açıdan psişik enerji ile kozmik güç arasındaki ilişkiyi sembolize eder (Cirlot, 1971, s. 133). Orta Çağ Hristiyan sanatında da sıklıkla kullanılan grifon, bazı tasvirlerde Kurtarıcı İsa Mesih'i bazılarında ise onun karşısında yer alan deccali temsil eden ve bu nedenle kendisine verilen anlamlar neticesinde kararsız kalınmış bir figür olarak mevcudiyetini korumuştur (Wyatt, 2009, ss. 29-30).

Grifonun Farklı Kültürlerdeki Karşılığı

Grifonla ilgili en eski örneklerden bazılarında MÖ 3000 civarında Mısır'da rastlanmaktadır. Mısır sanatında grifona yüklenen özellikler çerçevesinde bu hayvanın üç farklı isme sahip olduğu görülmektedir. Bunlardan birincisi savaşçı kimliğini ön plana çıkaran ve yırtmak, parçalamak, direnç göstermek anlamındaki *tštš*; ikincisi koruyucu yönünü vurgulayan *šfr*; üçüncüsü ise düşmanı takip eden yönüne işaret eden *chh*'dir. Mısır kültüründe ayrıca gücü ve prestiji yansıtan bir yönü olan grifon tasvirlerine saray eşrafının kullandığı kozmetik paletlerde ve süs eşyalarında yer verilmektedir (Goldman, 1960, ss. 319-328; Morgan, 2010, ss. 303-304). İran medeniyetinde de izlerine rastlanan grifona modern Fars dilinde aslan-kartal anlamına gelen *şirdal* (شیردال) isminin verildiği bilinmektedir. Farsçadaki bazı kaynaklarda ise bu yaratığın *sēnmurw* (سینمورو) şeklinde isimlendirildiği ve köken itibarıyla Fars edebiyatındaki ünlü mitolojik kuş olan *simurgun* etimolojik atası olduğu ifade edilmektedir (Harper, 1961, s. 95-96).

Mezopotamya uygarlıklarında grifon benzeri varlıklara ait örnekler ışığında bölgede bu yaratıkla ilgili bilgilerin MÖ 4. binden itibaren mevcut olduğu anlaşılmaktadır (Frankfort, 1936, s. 106). Eski çağda Elam Devleti'nin başkenti olan ve günümüzde İran sınırları içerisinde yer alan Susa şehrindeki kazılar sonucunda iki mühür üzerinde ilk örneklerine rastlanan grifonun baş ve gövde kısmının aslandan, gaga ve ayak kısımlarının ise kartaldan müteşekkil olduğu görülmüştür (Temür, 2019, s. 317; Alimkulov, 2022, ss. 49-51). Akkadlar döneminden kalan metinlerde Mezopotamya mitolojisinde yer tanrısı olarak bilinen Ningişzida'nın aslan ve kuş karışımı bir hayvana sahip olduğu aktarılmıştır. Sonraki dönemlerde ise bu hayvanın Babil'in koruyucusu ve ayrıca tarım tanrısı olarak bilinen Marduk'un simgesi hâline geldiği

belirtilmiştir. Bununla birlikte MÖ 2. binyılda grifon, bambaşka bir kimliğe bürünmüştür. Asurlar dönemine dayanan buluntularda grifonun en temel vazifesinin Kutsal Hayat Ağacı'nı korumak olduğu görülmüştür. İngiltere'deki *British Museum*'da sergilenen iki mühürde bu efsanevi hayvan, Hayat Ağacı'nın her iki tarafında kralla birlikte resmedilmiştir. Bu tasvirde grifon, kralla birlikte ellerinde tuttukları kaplarla Hayat Ağacı'nı kutsama görevini yerine getirir biçimde gösterilmişlerdir (Frankfort, 1936, ss. 107-108).

Grifon'un Anadolu'daki anlamı Mezopotamya mitolojisinden biraz daha farklıdır. Mezopotamya'da tanrıların terbiyesinden geçmek zorunda kalan grifon, Anadolu'da ise tanrılara eşlik eden ve daha çok onların bekçiliğini yapan bir statü elde eder. Aslan ayaklara sahip olan Anadolu Grifonu genellikle bu ayaklarının üzerinde oturur ve kendisine verilen talimatları yerine getirmek için sakince bekler vaziyette tasvir edilir. Bir hayvanla karşı karşıya geldiğinde bile tek pençesiyle saldırıda bulunarak rakibine zarar vermekten ziyade onu savuşturmayı hedefler (Temür, 2019, s. 322).

Grifonun Yunan kaynaklarında ilk defa geçmesi MÖ VII. yüzyılı bulur (Reed, 1976, ss. 365-366). Grifon, Yunanca "kancalı" anlamına gelen (pençe veya gaga ile bağlantılı olarak) *gryps* kelimesinden gelir. Bu doğrultuda tanımı yapılan grifon, gövdesi aslan, başı ve kanatları kartal, sırtı tüylerle kaplı bir canavardır. Kuşlar gibi yuvasını yapar ve içine yumurta yerine akik taşı bırakır. Uzun pençelere sahip olan bu yaratığın pençeleri o kadar büyüktür ki o ülkenin insanları bunlardan içki bardağı yapmaktadırlar (Mayor ve Heaney, 1993, ss. 40-41). Hindistan üzerine çalışmalar yapan ve bunları *Indika* adlı tek ciltlik eserinde bir araya getiren Knidoslu Ctesias (MÖ V. yüzyıl), grifonların anavatanı olarak Hindistan'ı göstermiştir. Bu hayvanların Hint dağlarında altın arayışında oldukları ve buldukları altınları yuvalarına getirdikleri aktarılmıştır. Yapı itibarıyla bu yaratıkların içgüdüleri, gömülü hazinelerin nerede olduğunu bilmelerini sağlamıştır. Bu nedenle yuvaları avcılar için çok cazip olan grifonların hem kendilerini hem de altınlarını dikkatli bir şekilde korumak zorunda kaldıkları belirtilmiştir (Basic, 2009, s. 85). Hazineleri korudukları için grifonların pek çok düşmanı da olmuştur. Bunlar arasında en kötü şöhretli olanları Arimaspeanlar olarak bilinen tek gözlü at adamlarıdır. Yunan kaynaklarına göre bu güçlü, sert, kötü kokulu, bakımsız ve kabarık saçlı at adamlar Sincan'ın kuzeyinde ve Moğolistan'ın batısında yaşamaktaydılar (Mayor ve Heaney, 1993, s. 54).

Yunan mitolojisinde şarap ve şenlik tanrısı olarak bilinen Dionysos'un kadehinin muhafızı şeklinde bahsi geçen grifon, burada da koruyucu kimliğiyle ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte grifondan, *Potnia Theron* (hayvanların kraliçesi) unvanıyla tanınan tanrıça Artemis'in sahip olduğu vahşi hayvanlardan biri olarak bahsedilmektedir. Ayrıca o, Zeus'un keskin dişlere sahip, havlamayı bilmeyen köpeği ve Apollon'un arabasını çeken hayvanı şeklinde nitelendirilmektedir (Çakır ve Yağıza, 2012, ss. 53-58).

Hristiyan Sembolizminde Grifon

Grifonun bileşenlerinden biri olan horoz, Hristiyan sembolizminde sıkça kullanılmaktadır. Bu hayvan erken ötmesi nedeniyle uyanık olmanın ve dikkatli davranmanın sembolüdür (Ferguson, 1964, s. 20). İnciller'de Aziz Petrus'un ihaneti bizzat İsa Mesih tarafından bildirilmekte ve bu durumun gerçekleşmesi horozun üç defa ötmesiyle bütünleştirilmektedir. Sorgu sırasında Romalı askerlere İsa'yı tanımadığını söyleyen Petrus, horozun ötmesiyle yanlış yaptığını anlamakta ve tövbe etmektedir. Bu doğrultuda Hristiyan sembolizminde horoz öncelikle inkâr etmeyi, daha sonra da hemen ardından gelen tövbeyi simgelemektedir (Yu.13:38). Grifonun diğer bir parçası olan aslan ise İsa Mesih adına en çok kullanılan sembollerden biridir. Aslan genel anlamda güç, ihtişam, cesaret ve dayanıklılık simgesidir. Efsanevi doğa tarihi aslanların ölü doğduklarını, ancak doğumlarının üzerinden üç

gün geçtikten sonra babaları tarafından solunduklarında hayata döndüklerini aktarır. Bu hikâye çerçevesinde aslan, yeniden dirilişle ilişkilendirilir ve Hristiyan inancında “Yaşamın Efendisi” olarak nitelendirilen İsa Mesih’in sembolü hâline gelir (Inman, 1884, ss. 79-85; Rubenson, 1965, s. 77).

Hristiyan sembolizminde grifonla ilişkilendirilen her iki hayvanın olumlu anlamda karşılık bulması, bu efsanevi yaratığın da aynı paralelde sembolik anlamlar elde etmesine neden olmuştur. Orta Çağ Hristiyanları için grifon, İsa Mesih’in hem beşerî hem de ilahî yönünü vurgulayan en önemli sembol haline gelmiştir. Gökyüzünün efendisi kartal, ilahi doğayla; yeryüzünün efendisi aslan ise, insanî doğayla özdeşleştirilmiştir. Bu durum Sevillalı Aziz Isidore tarafından şu cümlelerle açıklanmaya çalışılmıştır: “*Mesih aslandır, çünkü o hüküm sürer ve güce sahiptir; kartaldır, çünkü kıyametten sonra Cennet’e yükselsecektir.*” (Wojciechowski, 2020, s. 75).

Grifon üzerinden vurgulanan ikili doğa ikonografisine ek olarak bu yaratıkların Hayat Ağacı’nın¹ meyvesinden yedikleri veya Kutsal Kase’den² içtiklerine dair sahneler de mevcuttur. Bu iki varyasyonun İran mitlerinden etkilenen Yakın Doğu kültürlerinden İtalya, Fransa ve Almanya’ya geçtiği belirtilir. Bu tasvirlerin yer aldığı sanat eserlerinde veya mimari yapılarda grifon figürü, özellikle koruma ve kötülüğü önleme şeklindeki sembolik anlamlarıyla ön plana çıkar. Koruyucu sembolizminin aktarıldığı en iyi örneklerden biri Zadar’da bulunan St. Lavrance Kilisesi’nde XI. yüzyıldan kalma lentoda görülebilir. Tasvirde Hayat Ağacı’nın yanında iki melek ve iki grifonla çevrili, badem biçimindeki bir ışık halesiyle birlikte (mandorla) İsa’nın merkezi figürü yer alır. Bu durumda grifon, Hristiyanlıktaki anlamının yansıması olarak koruyucu rolüne sahiptir. Buradaki kompozisyon, ayrıntılı olmak yerine kısaltılmış ancak doğrudan ve ibadet edenlerin kolayca anlayabileceği görsel bir anlatıma dayanır (Basic, 2009, ss. 88-90).

Grifonun Hristiyanlıktaki sembolik anlamıyla çeşitli dönemlerde hanedan armalarında yer aldığı görülür. Bu hanedanların başında İtalya’daki Perugia şehri gelir. Bu şehir, Papaların ikamet etmek için sıkça tercih ettiği bir bölgedir. Öyle ki çoğu Papa burada seçilmiş ve burada vefat etmiştir. Bölgede bulunan bazı mühürlerin üzerinde grifon tasvirine yer verildiği belirlenmiştir. Burada grifonun bir tahtta oturur vaziyette resmedilen Piskoposun ayaklarının yanında olduğu görülmüştür. Bu tasvir, Perugia şehrinin iki koruyucusunun (Piskopos ve grifon) görevlerini yerine getirdikten sonra dinlenmeye çekildiği yönünde yorumlanmıştır. Çünkü mühürlerin ait olduğu zaman diliminde (XIII. Yüzyıl) grifon, şehrin maskotu olarak seçilmiştir (Johnstone, 1962, s. 339). Bir diğer İtalyan şehri Cenova armasının modern versiyonunda da Hristiyanlığın en önemli sembolü konumundaki haçın grifon tarafından korunduğu belirlenmiştir. Bu da grifonun hem “haçın koruyucusu” hem de “hayvanların efendisi” unvanlarını kazanmasına neden olmuştur (Basic, 2009, s. 90).

¹ Köken itibarıyla tarih-öncesi döneme dayanan ve pek çok kültürde izlerine rastlanabilen Hayat Ağacı motifi, Hristiyanlıkta İsa Mesih’le özdeşleştirilmiştir. Eski Ahit’in Yaratılış Kitabı’nda Âdem’le Havva’nın İyiyi-Kötüyü Bilme Ağacı’nın meyvesinden yedikten sonra yaklaşımdan men edildikleri Hayat Ağacı, özellikle Pavlus’un Mektupları’nda İsa Mesih’in açık bir sembolü haline gelmiştir. Bu anlamda Hayat Ağacı, İyiyi-Kötüyü Bilme Ağacı’nın karşısında yer almış ve oluşturulan bu düalizm üzerinden insanın düşüşünün ardından İsa Mesih’le birlikte gelen kurtuluş anlatılmaya çalışılmıştır. (Seyfeli ve Tanrıkulu, 2018, ss. 20-25; Öner, 2023, ss. 305-306).

² İsa Mesih’in havarileriyle birlikte gerçekleştirdiği Son Akşam Yemeği’nde kullanıldığı söylenen kadehtir. İsa’nın gizli bir öğrencisi veya takipçisi olarak anlatılan Aramatyalı Yusuf tarafından İsa Mesih’in çarmıhtaki kanının bu kadehe damlatıldığı iddia edilir. (Sorensen, 2023, ss. 540-567).

Sonuç

Hristiyanlık, ilk dönemlerden itibaren çevre kültürlerle etkileşime açık bir pozisyonda yer almıştır. Özellikle Hristiyanlığın doğduğu bölgenin hâkim dini Yahudilik ve geliştiği topraklar olan Roma medeniyetinin paganist kültürü Hristiyan düşüncesine belirli ölçüde katkıda bulunmuştur. Hristiyanlık bu farklı kaynaklardan beslenirken kendi inanç biçiminde herhangi bir sapmaya taviz vermemiş, bunun yerine bünyesine dâhil ettiği unsurları potasında eriterek onlara yeni anlamlar kazandırmıştır. *Interpretatio Christiana* adı verilen bu yorumlama biçimi ve Hristiyanlaştırma süreci, tümüyle İsa Mesih'in misyonu çerçevesinde faaliyet göstermiştir.

Kutsal Kitap literatürü içerisinde başka bir dinin (Yahudilik) kitabına yer vermekle dinler içerisinde müstesna bir yere sahip olan Hristiyanlığın farklı kültürlerdeki unsurları alma noktasında cüretkâr davranması garipsenmemelidir. Ancak Hristiyanlık bunu yaparken kendi ilkelerine hâlel gelmemesi için azamî derecede dikkat sarf etmektedir. Yahudiliğin Tevrat'ını kendi hikâyesinin başlangıç noktasını ortaya koymak ve Mesih'in gelişine hazırlık yapmak amacıyla alan Hristiyanlık, diğer kültürlerle ait unsurları da bu minvalde değerlendirir. Bu sayede Hristiyanlık, kendinden önceki inanç ve kültür geleneğini ortadan kaldırmak ya da reddetmek yerine onların bir devamı olduğunu, ancak bu ilahi zincirin en son ve en mükemmel halkasını oluşturduğunu ortaya koyma çabasıdadır.

Halihazırda tanrı anlayışından eskatolojiye, mabet algısından ibadet uygulamalarına kadar sembolizmi en aktif ve yoğun biçimde yaşayan Hristiyanlık, bu çalışmanın kapsamı içerisinde değerlendirilen varlıkları da kullanarak sembolizm olgusunu genişletmiş ve zenginleştirmiştir. Her ne kadar basilisk, kentaur ve grifon gibi efsanevi hayvanlar Hristiyanlığın gerçeklik algısına uygun olmayan kompozit şekillere sahip olsalar da hikâyeleriyle ön plana çıkarılarak manevi yönden sembolleştirilmişlerdir. Bu doğrultuda basilisk ve kentaur önceki toplulukların anlatılarında düşmanı betimleyecek tarzda olumsuz nitelendirmeler eşliğinde aktarıldıkları için aynı çizgi Hristiyanlıkta da devam etmiş, Hristiyan sanatçılar bu dine muhalif olanları ve salt kötülüğün kaynağı olan şeytanı tarif etmek için bu sembollerini kullanmışlardır. Öte yandan grifon ise sembolleştirildiği toplumlarda genellikle koruyucu ve kurtarıcı kimlikleriyle var olduğu için Hristiyanlıkta merkezi figür olarak kabul edilen ve bütün olumlu sembollerini etrafında toplayan İsa Mesih'le özdeşleştirilmiştir. Bu sayede her üç varlık da şekillerinin ilginçliğine veya hangi kültürden aktarıldıklarına bakılmaksızın Hristiyanlığın hikâyesi içerisinde kendilerine yer bulabilmişler ve asırlar boyunca başta dinî çalışmalar olmak üzere edebiyat, sanat ve mimari eserlerde kullanılagelmişlerdir.

Kaynakça

- Alimkulov, E. (2010). The symbol of the Griffin in the primitive-religious views of the people of Central Asia. *Global Journal of Human-Social Science: H Interdisciplinary*, 22/7, 49-52.
- Basic, R. (2009). Between paganism and Christianity: transformation and symbolism of a winged Griffin. *IKON*, 2, 85-92.
- Blumenberg, H. (1985). *Work on myth*. çev. R. M. Wallace. Cambridge: MIT Press.
- Bora, A. (2004). *Yunan sanatında makhia; Amazonomakhia, Kentauromakhia, Gigantomakhia*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Cain, A. (2020). Antony's onocentaur: the symbolism of a mythological curiosity (Athanasius, vita Antoni 53,1-3). *Wiener Studien* 133, 107-118. <https://www.jstor.org/stable/27041917>
- Can, Ş. (2019). *Klasik Yunan mitolojisi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

- Charbonneau-Lassay, L. (1991). *The bestiary of Christ*. çev. Dorothea M. Dooling. New York: Parabola Books Press.
- Cirlot, J. E. (1971). *A dictionary of symbols*. çev. Jack Sage. London: Routledge Press.
- Collins, A. H. (1913). *Symbolism of animals and birds: represented in English Church architecture*. New York: McBride, Nast & Company.
- Çakır, G. Ö. ve Yağıza, O. (2012). Binyılların ağında antik Ön Asya Grifonu: kaynakları, yayılımı ve mitolojik bağlantıları hakkında notlar. *MSGÜ Sosyal Bilimler*, 5, 50-68.
- Elder, P. (1963). *Natural history*. çev. William H. S. Jones. Cambridge: Harvard University Press.
- Eraslan, Ş. (2014). İstanbul Büyük Saray mozaiklerindeki Grifon betimlemeleri: Roma döneminin benzer örnekleriyle ikonografik ve sanatsal ilişkisi. *Cedrus*, 2, 443-451. <https://doi.org/10.13113/CEDRUS.201406470>
- Eszenyi, E. (2016). When angels encountered the onocentaur: the symbolism of the Ass-Centaur from antiquity to the counter-reformation. *Paranormal Review*, 80, 25-26.
- Eusebios. (2011). *Kilise tarihi: İncil'den dördüncü yüzyıla Hristiyanlık*. çev. Furkan Akderin. İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.
- Ferguson, G. (1961). *Signs & symbols in Christian art*. London: Oxford University Press.
- Frankfort, H. (1936). Notes on the cretan Griffin. *The Annual of the British School at Athens*, 37, 106-122.
- Gertsman, E. ve Rosenwein, B. H. (2018). *The Middle Ages in 50 objects*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goldman, B. (1960). Development of the Lion-Griffin. *American Journal of Archaeology*, 64/4, 319-328. <https://doi.org/10.2307/501330>
- Graves, R. (2020). *Yunan mitleri*. çev. Uğur Akpur. İstanbul: Kolektif Kitap Yayınları.
- Harper, P. O. (1961). The senmurv. *The Metropolitan Museum of Art Bulletin*, 20/3, 95-101. <https://doi.org/10.2307/3257932>
- Herodot. (2021). *Tarih*. çev. Burcu Uzunoğlu. Ankara: Panama Yayıncılık.
- Homer. (2019). *Odyseia*. çev. Abdullah Ersoy. Ankara: Panama Yayıncılık.
- Inman, T. (1884). *Ancient pagan and modern Christian symbolism*. New York: J. W. Bouton Press.
- Johnstone, M. A. (1962). The Griffin, the coat-of-arms of Perugia. *Studi Etruschi*, 30, 335-352.
- Klingender, F. D. (1971). *Animals in art and thought to the end of the Middle Ages*. Cambridge: MIT Press.
- Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur, İncil*. (2013). İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi - Yeni Yaşam Yayınları.
- López, M. I. R. (2018). Centaur-musicians in classical iconography. *Greek and Roman Musical Studies*, 6, 26-50.
- Mayor, A. ve Heaney, M. (1993). Griffins and Arimaspeans. *Folklore*, 104/1, 40-66.
- Morgan, L. (2010). An Aegean Griffin in Egypt: The hunt frieze at Tell el-Dabca. *Egypt and the Levant*, 20, 303-323.
- Murison, R. G. (1905). The Serpent in the Old Testament. *The American Journal of Semitic Languages and Literatures*, 21/2, 115-130. <https://doi.org/DOI:10.1086/369534>
- Öner, Y. (2023). The tree of knowledge of good and evil and tree of life: reading Christian salvation theology through dualism. Polat, C. vd. (Ed.) *Silk Road 2. International Scientific Research Congress* (ss. 305-306). Iğdır: IKSAD Publication.
- Putz, R. V. (2016). Anatomy of the Centaur. *Animals and Improbable Research*, 6-13.
- Reed, N. B. (1976). Griffin in post-Minoan cretan art. *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 45/4, 365-379. <https://doi.org/10.2307/147896>

-
- Rubenson, S. (1965). The lion of the tribe of Judah Christian symbol and/or imperial title. *Journal of Ethiopian Studies*, 3/2, 75-85.
- Sax, B. (1994). The Basilisk and Rattlesnake, or a European monster comes to America. *Society and Animals*, 2/1, 3-15.
- Seyfeli, C. (2015). *Ermeni Kilisesi'nde sakramentler*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Seyfeli, C. ve Tanrikulu, M. (2018). Hıristiyanlıkta hayat ağacı: İsa Mesih. *Dicle İlahiyat Dergisi*, 20/2, 16-41.
- Sorensen, R. (2023). Speculations on the true holy grail. *Journal od Scientific Exploration*, 36/4, 540-567. <https://doi.org/10.31275/20222443>
- Stott, A. (1999). Tiresias and the Basilisk: vision and madness in Middleton and Rowley's the changeling. *Revista Alicantina de Estudios Ingleses*, 12, 165-179.
- Temür, A. (2019). Ön Asya sanatında Grifon ve Grifon-Demon tasvirleri. Gökçek, L. G. vd. (Ed.) *Mezopotamya'nın eski çağlarında inanç olgusu ve yönetim anlayışı*. (ss. 315-336). İstanbul: Değişim Yayınları.
- Tulunay, E. T. (1986). *Theseus ve Kentauromakhi*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Wojciechowski, L. (2020). The common features of animals and human beings in the twelfth book of 'Etymologies' by Isidore of Seville. *Vox Patrum*, 73, 63-94.
- Woodring, C. (2007). Centaurs unnaturally fabulous. *The Wordsworth Circle*, 38/1, 4-12. <https://doi.org/10.1086/TWC24043951>
- Wyatt, N. (2009). Grasping the Griffin: identifying and characterizing the Griffin in Egyptian and West semitic tradition. *Journal of Ancient Egyptian Interconnections*, 1/1, 29-39.
-